

prof. dr Gerard Ciołek
Politechnika Krakowska

W-wa 22.IX.1960.

O p i n i a

o zagadnieniach terenów zielonych w planie ogólnym Kalisza 1960.

Ogólna ocena stanu istniejącego terenów zielonych w układzie osiedleńczym Kalisza nie jest korzystna. Złożyły się na to rozmaite przyczyny: ubóstwo zadrzewień i zalesień naturalnych w najbliższym sąsiedztwie miasta, przypadkowe lokalizacje założeń zielonych w obrębie obecnego zespołu miejskiego oraz specyfika środowiska przyrodniczego doliny Prozny. Wyrazem tego stanu są zanitowane wskaźniki powierzchniowe wszelkich typów zieleni, przypadających na 1 mieszkańca, co podkreślają zgodnie zarówno ekspertyza fizjograficzna, jak i opracowania tekstowe i planistyczne opracowania projektowego.

W stosunkowo korzystnej sytuacji znajduje się śródmieście, sąsiadujące z dużym, przeszło 24 hektarowym parkiem miejskim, jednym z najstarszych i najpiękniejszych w Polsce. Ten masyw bujnego drzewostanu, położony w ramionach rzeki Prozny i kanału Bernardyńskiego, datuje się z końca XVIII wieku i rozwijany był w ciągu ubiegłego stulecia, wykorzystując korzystne warunki fizjograficzne terenu. W ostatnich latach powstały w jego sąsiedztwie, na prawym brzegu kanału Bernardyńskiego duże założenia sportowe, zajmujące przeszło 20 ha. Oba te obszary tworzą w planie miasta zwarty kompleks zieleni, który w północnej części łączy się z tzw. plantami. Jest to pasmo zieleńców, towarzyszących arteriom komunikacyjnym, powstałe w okresie wojny 1939-1944 na miejscu fosy i urządzeń obronnych, otaczających stare miasto od północy. Zieleńce te, o średniej szerokości ok. 50-60 m, urządzone są jako podwójne pasmo zwartych krzewów z aleją spacerową i kwietnika

Warszewicz Józef /1812-1866/

Wodzicki Stanisław /1758-1862/

Wodziczko Adam /1887-1948/

Zug Szymon /1733-1807/

mi w środku. W obrębie dzielnicy śródmiejskiej istnieją ponadto pasma zieleni i zadrzewień towarzyszących sieci wodnej oraz niektórym ulicom np. alei Wolności. Na obrzeżach śródmieścia wiele parcel o luźnej zabudowie zachowało zadrzewienie ozdobne lub użytkowe / ogrody i sady/, co w sumie składa się na stosunkowo korzystny ogólny bilans powierzchniowy oraz na dodatnie warunki mikroklimatyczne i względy kompozycyjne tej dzielnicy.

Poza parkami w śródmieściu istnieją dziedzińce o powierzchni ok. 2,5 ha. Lasów w obrębie granic miasta brak: najbliższe znajdują się w dość znacznej odległości, na wschód od strefy podmiejskiej, o małej stosunkowo powierzchni. Cmentarze rozmieszczone są dość przypadkowo, w dzielnicach Dobrzec, Tyniec, Majków i Rypinek są już za małe i ze względów sanitarnych wymagają zmiany lokalizacji. W ich liczbie znajdują się nieczynne dwa cmentarze: żydowski i prawosławny. Ogrody działkowe w Majkowie i Dobrcu zajmują około 62 ha i stanowią cenną rezerwę dla przewidywanego planem rozwoju terenów zielonych i innych usług.

W opracowaniu projektowym bilanse obejmują dane dotyczące całej ludności miasta, brak jest natomiast rozbicia poszczególnych pozycji na dzielnice, co utrudnia właściwą ocenę zarówno stanu istniejącego jak i propozycji projektowych. Z konieczności zatem przedstawione poniżej zestawienia dotyczyć będą całego obszaru zainwestowania miejskiego.

rodzaj zieleni	powierzchnia	m ² /mk	normatyw 1957
parki	24,28 ha.....	3,4	3,5
zielenie	5,46	0,8	2,0
tereny sportowe	20,12	3,0	2,5
dziedzińce	2,86	0,4	
ogrody działkowe	61,67	8,8	3,0
cmentarze	17,22	2,4	2,0
lasy	182,00	27,0	100,0

Mierzejewski Kalikst /% poł.XIX/
Mikler Dionizy /1762-1853/
Marciniec Władysław /XX/
Metzel Ludwik /1764-1848/
Morska Magdalena /XVIII-XIX/
Paczoski Józef /1864-1942/
Pawlikowski Jan /1792-1852/
Piechowski Marian /1876-1927/
Podczaszyński Karol /1790-1860/
Pöppelmann Daniel /1662-1736/
Polkowski-Krzywda Franciszek /1881-1949/
Paciborski Marian /1863-1917/
Radwański Feliks /+1826/
Radziwiłłowa Helena /1753-1821/
Ricard de Tirgaille Piotr /XVIII/
Rostafiński Józef /1850-1928/
Savage James /+1816/
Scheidt Franciszek /1759-1807/
Schuch Jan Chrystjan /1752-1813/
Sierakowski Wacław /XVIII/
Smardzewski Władysław /1865-1936/
Spampani Carlo /1750-1783/
Strumiłko Józef /1774-1847/
Szanior Franciszek /1853-1945/
Szubert Michał /1787-1860/
Stiche Józef /~~1822~~ 1814-1892/
Templin Edward /1882 -/
Trzycieski Andrzej /+1584/
Ulrich Jan /1774-1844/

Jakkolwiek z zestawienia powyższego niedobory w stosunku do normatywu wykazują zieleńce $-1,2 \text{ m}^2/\text{mk}/$ oraz lasy $-73 \text{ m}^2/\text{mk}/$ a inne rodzaje zieleni jak np. tereny sportowe lub ogrody działkowe legitymują się nadwyżką, podobnie jak i cmentarze, w rzeczywistości sytuacja w poszczególnych dzielnicach przedstawia się znacznie mniej korzystnie. Jak wspomniano główne masywy zieleni skupiają się w rejonie śródmieścia i jeśli podejmiemy analizę wyposażenia w zieleni poszczególnych dzielnic, które w pewnym sensie rozpatrywać należy jako jednostki osiedleńcze zespołu miejskiego, wówczas okaże się, że w Piskorzewie brak jest jakichkolwiek terenów zielonych, w Tyńcu są jedynie tereny sportowe, obsługujące całe miasto oraz cmentarz, w Rypinku jest jedynie mały cmentarz, już nie czynny, podobnie jak w Majkowie, gdzie ponadto znajdują się ogrody działkowe, a w Dobrcu rozporządzamy małym skrawkiem zieleńca, cmentarzem i stosunkowo dużym areałem ogrodów działkowych. Ponadto miasto nie rozporządza zapleczem dla podmiejskiej turystyki pieszej, obszary leśne są odległe, brak jeszcze czynnego kąpieliska miejskiego. Dodatnim momentem jest stosunkowo duża ilość zieleni w obrębie zabudowy luźnej zarówno o charakterze miejskim, jak i w dzielnicach o zabudowie wiejskiej. Północna część Kalisza jest dobrze zagospodarowana, jak baza ogrodnicza, warzywniczo-sadownicza o zasięgu również poza miejskim. Fakt ten wpływa dodatnio zarówno na obecny stosunek powierzchni zielonych do zabudowanych jak i daje szansę prawidłowego ich przekształcenia w dalszym rozwoju urbanistycznym miasta.

Na problemy terenów zielonych Kalisza, niezależnie od konieczności ich rozwoju i przekształcenia ich charakteru, nasuwają się dodatkowe zadania, wynikające z niekorzystnych naogół warun-

ków fizjograficznych środowiska. Zarówno układ hipsometryczny obszaru miejskiego, jak i stosunki wodne i klimatyczne powodują częste zjawiska inwersji, zalegania mas zimnego powietrza powyżej miasta, które swą zabudową tworzy przegrodę w poprzek doliny Proсны i nie pozwala im swobodnie i dość szybko spłynąć wzdłuż cieków wodnych. Drugą przyczyną inwersji jest brak masywów zieleni na zboczach doliny, stosunkowo wyniosłych bo przekraczających 40 m wysokości względnej. Brak tych masywów powoduje swobodne spływanie zimnych mas powietrza ze stoków, zwłaszcza lewobrzeżnych w dzielnicy Rypinek. Wydaje się, że celowe jest przypomnienie w tym miejscu wniosków ekspertyzy fizjograficznej odnośnie zagadnień zieleni na obszarze miejskim Kalisza:

1. zadrzewić należy zbocza, o nachyleniu ponad 5%
2. zadrzewić należy krawęż terasy średniej po obu brzegach Proсны i jej kanałów.
3. zadrzewić należy tereny o glebach piaszczystych na prawym brzegu, na północ od ul Szerokiej
4. zadrzewić tereny o glebie piaszczystej na lewym brzegu w rejonie cegielni Rypinek
5. Utrzymać istniejący park miejski i wykorzystać dla urządzenia parków dzielnicowych istniejące cmentarze.
6. przeznaczyć obszary denne o łyżnej glebie pod uprawy rolnicze.
7. przeznaczyć obszary denne o wysokim poziomie wód gruntowych na uprawy łąkowe.
8. przeznaczyć zboczy o łyżnej glebie na rolnictwo i sadownictwo.

Ocena planu etapowego.

Już w planie etapowym szereg wniosków, wynikających z eks-

pertyzy fizjograficznej znajduje w pewnej mierze swoje odbicie. Wprawdzie ogólna koncepcja układu zieleni odbiega jeszcze od klasycznych schematów, tym niemniej zarysowują się zaczątki ciągów zieleni nadwodnej na północ od śródmieścia oraz przeznacza się tereny po cegielni w dzielnicy Dobrzec na park dzielnicowy, podobnie powstaje park w dzielnicy Majków. Zieleńce otrzymują dzielnice Majków i Rypinek, tereny sportowe dzielnica Dobrzec, dziecińce dzielnica Dobrzec, zmniejszeniu ulegają ogrody działkowe w dzielnicy Dobrzec. W stosunku do przewidywanego wzrostu ludności Kalisza z 70.000 do ok. 80.000 mk, zmiany te spowodują następujący obraz wskaźników powierzchni i wskaźników:

rodzaj zieleni	powierzchnia	m ² /mk	normatyw	
parki.....	47,45 ha.....	6,0	3,5	+2,5
zieleńce	8,50 "	0,8	2,0	-1,2
tereny sportowe	24,68 "	3,1	2,5	+0,6
dziecińce	4,50 "	0,5		
ogrody działkowe	36,90 "	4,7	3,0	+1,7
cmentarze	17,22 "	2,1	2,0	+0,1
lasy	442,00 "	55,0	100,0	-45,0

W stosunku do stanu istniejącego wskaźniki dla parków, sportu i cmentarzy wskazują na znaczny postęp, w dalszym ciągu zaniżone pozostają wskaźniki zieleńców i lasów. Również analiza rozmieszczenia zieleni w poszczególnych dzielnicach w planie etapowym budzi szereg wątpliwości. Śródmieście jest nadal dzielnicą uprzewilejowaną przy jednoczesnych dotkliwych brakach terenów zielonych w innych dzielnicach. W szczególności jaskrawo występuje ten problem w Piskorzewie, dzielnicy o największym skupieniu przemysłu i w złych warunkach klimatycznych, gdzie plan etapowy

nie przewiduje żadnych inwestycji w tym zakresie, podobnie jak w Tyńcu, a jedynie w Rypinku, Majkowie i Dobrcu notuje się pewne sukcesy. Należałoby postulować przestudiowanie możliwości wprowadzenia do tych dzielnic upośledzonych dziedzińców oraz małych choćby parków kultury fizycznej dla młodzieży, powszechnie dostępnych i związanych z układem sieci szkół podstawowych i innych.

Ocena planu perspektywicznego.

Przewidywany wzrost ludności w tym okresie o 20.000 mk daje cyfrę zaludnienia ok. 100.000 mieszkańców. W dziedzinie terenów zielonych przewidywane jest utworzenie w Majkowie ogrodu botanicznego wraz z parkiem dzielnicowym o powierzchni 22 ha, wzbogacenie kanału Bernardyńskiego pasmami zieleni towarzyszącej, utworzenie nowych zieleńców w śródmieściu 3,2 ha i w Rypinku 7,0 ha, dziedzińca w Tyńcu 1,0 ha, urządzenie lasu w rejonie oczyszczalni ścieków 56,3 ha.

rodzaj zieleni	powierzchnia	m ² /mk	normatyw
parki.....	63,85 ha.....	6,4	4,5... + 1,9
zieleńce	13,70 "	1,3	2,0 - 0,7
tereny sportowe.....	24,70 "	2,5	2,5 ± 0,0
dziedzińce.....	5,50 "	0,5	...
ogrody działkowe.....	63,87 "	6,4	3,5 + 2,9
cmentarze	17,22 "	1,7	2,0 - 0,3
lasy	498,30 "	49,8	100,0 - 51,2

Jakkolwiek w planie perspektywicznym przewidywany jest dalszy wzrost terenów zielonych, wyrażający się nadwyżkami wskaźnikowymi w stosunku do normatywu dla pewnych kategorii zieleni, w dalszym ciągu obserwujemy niedobory w zieleńcach, cmentarzach i powierzchniach leśnych. Ponadto w poszczególnych dzielnicach

jak np. w Piskorzewie plan perspektywiczny nie przewiduje poprawy sytuacji, brak parków dzielnicowych w Tyńcu, Rypinku, dzielnicowych terenów sportowych w Rypinku, Majkowie itd. Analogiczne uwagi dotyczą dziecińców. Postulowane tereny leśne i łąkowe nie posiadają odpowiedniego powiązania z miastem przy pomocy specjalnych szlaków ruchu turystycznego, z pominięciem arterii ruchu komunikacji ogólnej. Również istniejące tereny sportowe na Tyńcu, jako stadiony widowiskowe, nie mają prawidłowego powiązania komunikacyjnego z centrum miasta i innymi dzielnicami. Brak bazy dla produkcji ogrodniczej, usługującej zieleni miejską.

Ocena planu kierunkowego.

Pełną krystalizację postulowanego układu zieleni i jego właściwego arealku wydaje się zapewniać plan kierunkowy, a zwłaszcza jego alternatywa II, dla miasta o 150.000 mieszkańców. Występują w nim tereny zielone w formie bogatych pasm ixx, towarzyszących ciekom wodnym, zielone szwy między dzielnicami i jednostkami osiedlowymi, pasy zieleni ochronnej przy terenach przemysłowych oraz ich powiązania z projektowanymi zalesieniami na pód-wsch, wschód i pón-zach od miasta. W opracowaniu tym wykorzystane wydają się być wszystkie możliwości, uwzględniające realia układu osiedleńczego i środowiska przyrodniczego.

rodzaj zieleni	powierzchnia	m ² /mk	normatyw
parki.....	198,5 ha	13,2	4,5 + 8,7
zielenie.....	10,0 "	0,6	2,0 - 1,4
tereny sportowe	52,0 "	3,4	2,5 + 0,9
dziecińce	16,0 "	1,1	
ogrody działkowe.....	118,0 "	7,0	3,5 + 3,5
cmentarze	47,0 "	3,1	2,0 + 1,1
lasy	710,0 "	47,0	100,0 - 53,0
baza produkcji ogrodniczej	5,2 "		

Ujemny wskaźnik posiadają w dalszym ciągu zielenie oraz

dwukrotnie mniej węższy wskaźnik wykazują lasy, natomiast inne rodzaje zieleni i zwłaszcza bogato projektowane parki dają niewątpliwie znaczne wyrównanie tych niedoborów.

Wnioski końcowe.

1. W planie etapowym należałoby przestudiować możliwość wyposażenia dzielnic upośledzonych w dziecińce oraz młodzieżowe tereny wychowania fizycznego. Dla terenów przemysłowych, a w szczególności dla Piskorzewia przewidzieć strefy zieleni ochronnej; to samo przewidzieć dla terenów składowych i kolejowych.

2. Parki w planie perspektywicznym i kierunkowym, przy zachowaniu ich projektowanej powierzchni należałoby częściowo przekształcić na inne rodzaje zieleni, których brak wykazuje analiza terytorialnego/rozmięszczenia /dziecińce, ogródki jordanowskie, tereny wychowania fizycznego dla młodzieży/.

3. W planie perspektywicznym i kierunkowym przewidzieć należałoby sieć parków sportowych o charakterze otwartym i półotwartym, unikając koncentracji urządzeń sportowych tylko w jednej dzielnicy Tyniec.

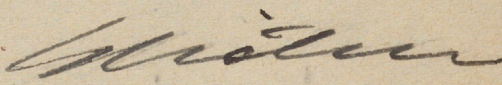
4. Również ogródki działkowe należałoby zdekoncentrować celem powiązania ich z dzielnicami mieszkalnymi, bez uciążliwych i dalekich dojazdów.

5. W fazie planu szczegółowego projektowane zadrzewienia i zalesienia stoków i obszarów dennych nad Prosną należy tak ukształtować, aby zapewnić swobodny spływ mas zimnego powietrza ku rzece i kanałom. Pozostawić więc należy jako otwarte kierunki spływu wód powierzchniowych ze stoków i operować grupami zadrzewień łęgowych a nie zawrtymi i długimi ciągami wzdłuż wody. Gdyby istniała możność stworzenia dodatkowych zwierciadeł wodnych nazewnątrz wałów ochronnych, gdzie głównie następuje zjawisko inwersji, mogłoby to mieć duży wpływ na polepszenie mikroklimatu.

przez stworzenie warunków dla powstawania prądów wstępujących.

6. W zakresie komunikacji o typie turystycznym i wczasowym w kierunku obszarów leśnych i projektowanego zbiornika na rzece Śwędznie, jako ~~skazkę~~ terenów rekreacyjnych postuluje się przedstawienie tras kołowych o charakterze parkowym /parkway/, niezależnych od arterii ruchu ogólnego, tranzytowego i docelowego, obsługującego miasto i jego przemysł.

7. Proponuję przyjąć i zatwierdzić przedstawiony do opinii plan ogólny Kalisza przy uwzględnieniu w dalszych fazach opracowania wyszczególnionych uwag i propozycji, po ich przedyskutowaniu i uznaniu za słuszne.

/-/prof. dr Gerard Ciołek